

1. dio

Židovi u Europi do 1945.

Nastavni materijali za povijest Židova i antisemitizma u Europi
Anne Frank House, OSCE/ODIHR

1 Židov?

Duga povijest Židova u Europi, pridonijela je razvoju svih područja europske kulture. Međutim, postoji i duga povijest mržnje prema njima. Druga riječ za to je antisemitizam. Prvo otkrijmo što znači biti Židov.

Prema vjerskom pravilu Židov ste ako je vaša majka Židovka. Neki vjeruju da možete biti Židov i ako vam je samo otac Židov. Možete postati Židov, ali u tom slučaju morate puno naučiti o židovskim svetim knjigama Tori i Talmudu.

Razlozi zašto ljudi sebe smatraju Židovima razlikuju se od osobe do osobe. Pobožni Židovi slijede pravila svoje vjere. Drugi to ne rade, ali osjećaju vezu s ostalim Židovima zbog povijesti predaka. Slave židovske blagdane i povremeno idu u sinagogu, židovsku kuću molitve. Neki, pak, nemaju nikakve veze sa svojim židovskim podrijetlom.

Mavro, 19 godina, Split (Hrvatska)

♥ košarka i noćni život

Djed i baka: Španjolska i Njemačka

Židov? Za mene biti Židov znači pripadati narodu na koji sam ponosan! Moj način da budem Židov jest susretati se i družiti s mladim Židovima po svijetu.

Sarah, 16 godina, Amsterdam (Nizozemska)

♥ Kupovina, kino (ljubavni i horor-filmovi)

Djed i baka: Amsterdam

Židovka? Tako sam ja odrasla. To mi pruža podršku. Volim ići u sinagogu subotom zato što se tamo nalazim sa svojim prijateljima. Naš blagdan Sabat počinje u petak navečer. Stvarno je lijepo i svi uživamo u dugim, zajedničkim večerama.

Vaša posjetnica

Ispunite svoju posjetnicu.

Ime:

Mjesto rođenja:

Gdje živiš:

Djed i baka su iz:

1.

2.

3.

4.

Ja ♥

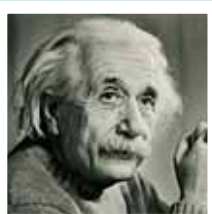
Vjera ili kultura koja me najviše privlači:

Važne stvari u životu po mom su mišljenju:

Zadaci

1. Tko kaže tko ste?

Pročitaj sljedeće izjave o identitetu i odgovori na pitanje.

„Ako je moja teorija relativnosti uspješna, Njemačka će reći da sam Nijemac, a Francuska će me zvati građaninom svijeta. Ali ako se pokaže da je moja teorija pogrešna, Francuska će reći da sam Nijemac, a Njemačka će me nazvati Židovom.“

Albert Einstein, fizičar (1879.—1955.)

„Jednako sam ponosan na svoje srpsko podrijetlo i na svoju hrvatsku domovinu.“
Nikola Tesla, znanstvenik i izumitelj (1856.—1943.)

„Biti jedno, biti ujedinjeni velika je stvar. Ali poštivati pravo na različitost možda je još veća.“

Bono, pjevač irske grupe U2

„Volim glumu, ali ne i sve što uz nju ide. Očaranost ljudi slavom, tiskom i internetom. Zbog svega toga vaš se identitet potpuno brka s onim kako vas ljudi vide.“
Nicole Kidman, glumica

Koja vam se najviše sviđa? Objasnite zašto.

2. Vaši djed i baka

A. Sastavite s razredom popis rodni mjesta svojih djedova i baka. Razmislite kako prikazati njihovu seobu na karti.

B. Zamislite da su vaši roditelji/djed i baka iz druge zemlje. Navedite jednu prednost i jedan nedostatak preseljenja u drugu zemlju.

C. Sastavite popis razloga zašto danas ljudi napuštaju svoju domovinu.

2 Zašto su Židovi rasuti po cijelom svijetu?

Judaizam se pojavio prije više od pet tisuća godina na području koje je danas poznato kao Izrael. Židovi su bili prvi koji su vjerovali u jednog boga.

Strani vladari prognali su Židove iz zemlje. Bio je to početak raseljavanja Židova po mnogim zemljama, uključujući Mezopotamiju (Irak), Tursku i Španjolsku.

Sedamdesete godine nakon Krista Rimljani su uništili središte židovskog života, Hram u Jeruzalemu. Velik broj Židova, koji su se pobunili protiv rimske vlasti nametnute prije više od stotinu godina, bio je zarobljen. Židovi su se raselili u zemlje oko Sredozemnog mora, na područje današnje Turske, Grčke i Španjolske. Ovo je bio početak židovske dijaspore, raseljavanja Židova izvan teritorija Svete Zemlje. Dijaspore je grčka riječ koja znači raspršenje ili rasprostiranje.

U srednjovjekovnoj Europi Židovi su osnivali svoje zajednice živeći kao manjina okružena kršćanima. Iako je Isus bio Židov, a kršćanstvo se razvilo iz judaizma, Crkva je zamjerala Židovima na njihovoj vjeri. U nekim su zemljama doneseni zakoni koji su zabranjivali zajednički život kršćana i Židova, ponekad prisiljavajući Židove da žive u posebnim ulicama, nazvanim geto. Ova mržnja potpirivana je i optužbama da su Židovi ubili Isusa, iako činjenice govore da ga je na križ razapeo rimski upravitelj. Ova i slične netočne optužbe raspirivale su stoljećima nasilje nad Židovima.

Kordoba, na primjer

Mnogi Židovi završili su u Španjolskoj. Slobodu su im sve više ograničavali tamošnji kršćanski vladari. Situacija se popravila kad su 711. godine muslimani iz sjeverne Afrike ušli u Španjolsku i preuzeli vlast. U stoljećima koja su slijedila, pod njihovom vlašću, razvila se bogata kultura. Predivne palače bile su izgrađene. Kordoba je postala najmoderniji grad Europe, s uličnom rasvjetom, vodovodom i javnim kupalištima. Tu su se susretali umjetnici i znanstvenici iz cijelog svijeta, muslimani, Židovi i kršćani. U takvome ozračju tolerancije čitali su se i prevodili arapski, hebrejski, latinski i grčki. Tore, Biblije i Kurani prepisivani su s velikom pažnjom. Ako ste trebali posebnu medicinsku pomoć, najbolje mjesto za to bila je Kordoba.

Nakon 1100. godine islamski vladari postali su manje tolerantni. Kršćanski vladari također su osvajali sve više prostora. Na kraju, cijela je Španjolska postala kršćanska. Za vrijeme inkvizicije Židovi i muslimani bili su progonjeni i prisiljavani da se preobrate na kršćanstvo. Svi su Židovi i muslimani 1492. godine morali napustiti zemlju, čak i oni koji su se preobratali na kršćanstvo. Većina Židova pobjegla je u sjevernu Afriku, Grčku i Tursku. Ostali su otišli u Italiju, istočnu Europu ili Nizozemsku. Sinagoga u Kordobi postala je bolnica, a džamija katedrala.

Žid plaća u Jeruzalemu.

Ovaj zid jedini je preostali dio porušenog Hrama. Ovamo se dolaze moliti Židovi iz svih dijelova svijeta. Malo poviše se nalazi džamija Al-Aksa, sveto mjesto za muslimane.

Zadaci

1. Zlatno doba

Period od 711. do 1100. godine u Španjolskoj se naziva „Zlatno doba“.

Pročitajte tekst o Kordobi i dajte dva primjera koji to potvrđuju.

2. Dijaspora

A. Što znači termin „dijaspora“?

Mojsije Majmonid (1135.–1204.) jedan je od najutjecajnijih rabina u židovskoj povijesti. Bio je filozof koji je govorio i pisao na arapskom i hebrejskom. Kao mladić, s obitelji je napustio rodni grad Kordobu kako bi izbjegao prisilno obraćenje na islam. Obitelj se preselila u grad Fez u Maroku. Kako ni tamo nisu mogli ostati, iselili su se u Kairo (Egipat), gdje je Majmonid radio kao trgovac i kao rabin, a čak je bio imenovan i za sultanovog osobnog liječnika. Umro je u Kairu, ali mu je grob u Izraelu. Ovo je njegov spomenik u Kordobi.

Prije 1945. većina je Židova živjela u Europi. Sada Židovi uglavnom žive u Izraelu i Sjedinjenim Američkim Državama.

Sjeverna Amerika
5.600.000

Južna Amerika
400.000

Europa
1.100.000

Hrvatska
2.000

Rusija + Ukrajina
300.000

Azija
40.000

Afrika
80.000

Izrael
5.200.000

Australija
100.000

B. Većina je Židova prije holokausta živjela u Europi. U ovom dijagramu možete vidjeti gdje sada žive. U kojim regijama danas živi većina Židova?

C. Koliko Židova danas živi u Hrvatskoj? A koliko muslimana i kršćana?

D. U razrednom odjelu raspravite o svojim procjenama.

Dionisio Baixeras je 1885. naslikao prizor mudraca koje prima kalif Abd ar-Rahman III., u blizini Kordobe. Iako nisu uvijek živjeli u miru, značajno je da su Židovi, muslimani i kršćani stoljećima živjeli jedni uz druge.

3 Izbjegavajući progone

U ranom srednjem vijeku u zapadnoj i središnjoj Europi postojale su uspješne židovske zajednice trgovaca, liječnika, srebrnara i zlatara. To su prekinuli kršćanski križarski ratovi i kuga.

Vojske kršćana su oko 1100. godine prošle Europom. Papa im je rekao da istjeraju muslimane iz Jeruzalema. Putem su napadali sve "nevjernike". Glavna meta u Europi bili su im Židovi. Križarska vojska prošla je kroz židovske zajednice pljačkajući, silujući i ubijajući Židove.

U 14. stoljeću kuga je opustošila cijelu Europu. Nitko nije mogao objasniti zašto je ta bolest ubila toliko ljudi. Strah, praznovjerje i neznanje potaknuli su potrebu za

pronalaženjem krivca. Židovi su bili pogodno žrtveno janje zbog mitova i stereotipova koji su već tada o njima postojali. Iako su i Židovi umirali od kuge, optuživani su za trovanje bunara i širenje zaraze. Bili su zlostavljani i spaljivani na lomačama. Do temelja je spaljeno više od 60 židovskih zajednica, a njihovo je stanovništvo pobijeno. Ovi progoni pretvorili su mnoge Židove u lutalice i prosjake.

Križari ubijaju Židove, ilustracija francuskog izdanja Biblije, oko 1270. godine. Židovski muškarci prepoznatljivi su po svojim šeširima. U nekim dijelovima Europe Židovi su morali nositi posebne šešire ili su morali nositi žuti krug na svojoj odjeći.

Židovska djeca u židovskom naselju Kazimierz u Krakovu (Poljska), prije Drugog svjetskog rata.

Krakov, na primjer

Krakov je u 16. stoljeću postao važan grad za Židove u Poljskoj. Proučavali su Toru, a rabini su napisali posebna pravila za Židove po kojima trebaju živjeti u istočnoj Europi. Sinagoge i kuće učenja imale su počasno mjesto u židovskoj četvrti u Krakovu. Malo je građevina iz tog vremena preživjelo do današnjih dana. Danas u Krakovu živi samo nekoliko stotina Židova. Za njegove današnje stanovnike od 1988. organizira se godišnji židovski kulturni festival s ciljem oživljavanja židovske prošlosti i kulture grada.

U periodu od 1334. do 1364., poljski kralj Kazimir III. Veliki ponovno je potvrdio privilegije koje su dane poljskim Židovima, npr. slobodu trgovine i privilegij naseljavanja.

Zadaci

Od devedesetih godina 20. stoljeća u Krakovu se održava židovski godišnji festival kulture.

Ali, bilo je to također i vrijeme koje je svjedočilo o nemjerljivoj židovskoj tragediji. Kozaci su ubili na desetke tisuća Židova tijekom Hmeljnickovoga ustanka protiv poljskih feudalnih vladara 1648. godine u Ukrajini. Međutim, židovske su zajednice u istočnoj Europi preživjele.

S podjelom Poljske i Litve krajem 18. stoljeća većina litvanskih Židova postala je podanicima Ruskog Carstva. Pod tim su režimom Židovi bili prisiljeni živjeti u određenim područjima i nije im bilo dopušteno putovati zemljom.

Rafael Scharf, 1945. (1914. - 2003.)

Ilustracija iz Saksonkog zakonskog akta iz oko 1235. godine, tzv. „Sachsenspiegel“. Vladar obećava mir Židovima (na lijevo), ženama i redovnicima. U Srednjoj Europi nisu imali pravo nositi oružje te im je stoga vladar pružio posebnu zaštitu.

1. Poseban položaj Židova

Navedi dva primjera posebnog položaja Židova u srednjovjekovnoj Europi. Opiši prikaz Židova na ilustraciji.

Što misliš, zašto su u nekim dijelovima Europe Židovi morali nositi specifičan šešir ili su bili dužni nositi poseban krug na odjeći?

2. Poljski Židovi

Objasni što nam riječi Rafaela Scharfa govore o posebnom karakteru poljskih Židova: „Moj materinski jezik je poljski. Kod kuće se moj otac mojoj majci obraćao na jidišu. Ona bi mu odgovarala na njemačkom, koji je bolje poznavala od jidiša. Mojoj braći i meni obraćao se na poljskom s jidiškim naglaskom, dok je moja majka s nama izvrsno govorila najčišći poljski. Moja braća i ja smo međusobno, kao i s našim prijateljima, razgovarali samo na poljskom.“

A. Jeste li imali slična jezična iskustva?

B. Možete li objasniti zašto se u nekim obiteljima govori više od jednog jezika?

4 Krenimo prema istočnoj obali Jadrana

Židovi su protjerani iz Španjolske 1492. godine. Nekolicina ih je pobjegla u Portugal odakle je 1497. njihova zajednica protjerana. Čak i pokršteni Židovi više nisu bili sigurni. Mnogi su otišli u sjevernu Europu, a dio ih je stigao i na istočnu obalu Jadrana.

Cehovi i novac

U Europi je bilo mnogo zanimanja kojima se Židovi nisu smjeli baviti, zato jer su trebali biti članovi ceha. Ceh je skupina ljudi istog zanimanja: briači, stolari, kovači i pekari – svako od njih imao je svoj ceh, ali samo su kršćani mogli biti članovi ceha. Židove nisu primali. Židovi su mogli postati liječnici, trgovci ili brusači dijamanata. Ta zanimanja nisu imala svoj ceh.

Postojao je i drugi način da Židovi zarade: posuđivanje novca. Zapravo je to kršćanima dugo bilo zabranjeno. Zbog toga su španjolski i poljski vladari često imali Židove kao savjetnike za novčana pitanja. Neki Židovi su se obogatili ali većina su bili tek obični trgovci. Kasnije, kad je kršćanima bilo dopušteno da budu bankari, pokušavali su se otarasiti židovske konkurencije optužujući ih za iznuđivanje. Među najtvrdokornijim predrasudama o Židovima su mitovi o novcu, vjerovanje kako su svi Židovi bogati, kako iznuđuju novac od drugih te kako su opsjednuti novcem i zlatom.

Dubrovnik prije potresa 1667., nepoznati autor

Žudioska ulica u Dubrovniku

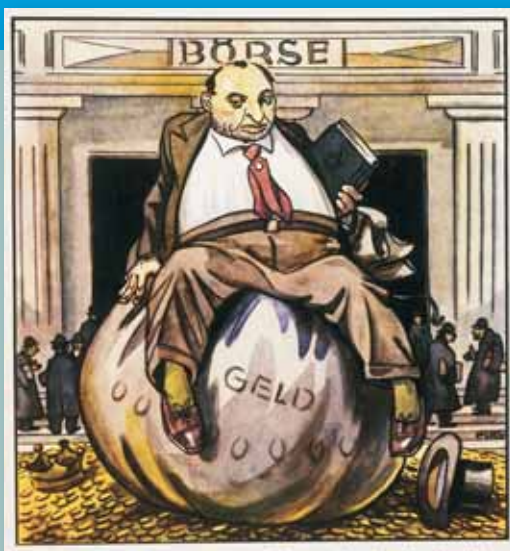
Dubrovnik, na primjer

Dubrovnik je stoljećima bio samostalan grad – država poznat po posredničkoj trgovini i pomorstvu. U Dubrovnik su stizali trgovci iz cijelog svijeta, a među njima bilo je Židova. Krajem 15. stoljeća prognani Židovi iz Španjolske i Portugala počinju dolaziti u većem broju i trajno se naseljavati.

Dubrovačka je vlada 1546. godine u središtu grada odredila odvojeni kompleks kuća u kojem su mogli stanovati novopridošli Židovi. Tako je nastao dubrovački židovski geto. U getu se nalazila i sinagoga iz 15. st., danas jedna od najstarijih u Europi. Doseljeni Židovi bili su organizirani u općini koju je pred dubrovačkim vlastima predstavljao konzul Židova. Tijekom 16. i 17. stoljeća aktivno su sudjelovali u prosperitetu Dubrovačke Republike. Iako su za Židove postojala ograničenja i nisu se smjeli baviti svim zanimanjima kao kršćani, oni su sudjelovali u posredničkoj trgovini, bili su vrsni liječnici, osnivači i vlasnici pomorskih osiguranja, suvlasnici brodova, pjesnici i pisci.

Godine 1808. Židovi su u Dubrovniku dobili ista prava kao i ostali stanovnici, a vrata geta su bila uklonjena. Zajednica je preživjela dramatične događaje tijekom 20. stoljeća i danas, iako malobrojna, vodi brigu o obnovljenoj sinagogi i dragocjenostima koje su izložene u muzeju, prvom takve vrste u Hrvatskoj.

Zadaci

1. Predrasude

Ov je slika iz njemačke knjige za djecu iz 1938. godine i prikazuje nam Židova kako sjedi ispred burze na vreći novca.

A. Koja je predrasuda o Židovima ovdje prikazana?

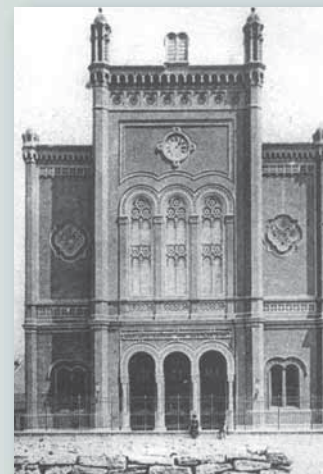
B. Objasnite kako je nastala ova predrasuda.

C. Zašto je to predrasuda?

Židovski nadgrobni spomenici u Splitu

Sinagoga u Zagrebu prije Drugog svjetskog rata.

2. U vašem susjedstvu

A. Koje zgrade ili mjesta vezana uz judaizam znate u svom susjedstvu? Sastavite popis. Nađite fotografiju tog mjesta, fotografirajte ga ili ga sami nacrtajte.

B. Istražite značenje ili povijest onoga što ste pronašli. Opišite svojim riječima.

C. Zajedno s tri druga učenika načinite kolaž onoga što ste otkrili.

5 Borba za jednakost

Sloboda i jednakost bili su ideali 19. stoljeća. Židovi su također dobili jednaka prava. Cehovi nisu više bili namijenjeni isključivo kršćanima. Geta su ukinuta. Židovima je bilo dopušteno da pohađaju sveučilišta. Po prvi su put Židovi mogli zauzeti aktivnu ulogu u društvu, pridonoseći modernizaciji Europe. Gradovi diljem Europe dobili su mnogo od svojih građana Židova. Oni su u mnogočemu doprinijeli njihovom oblikovanju.

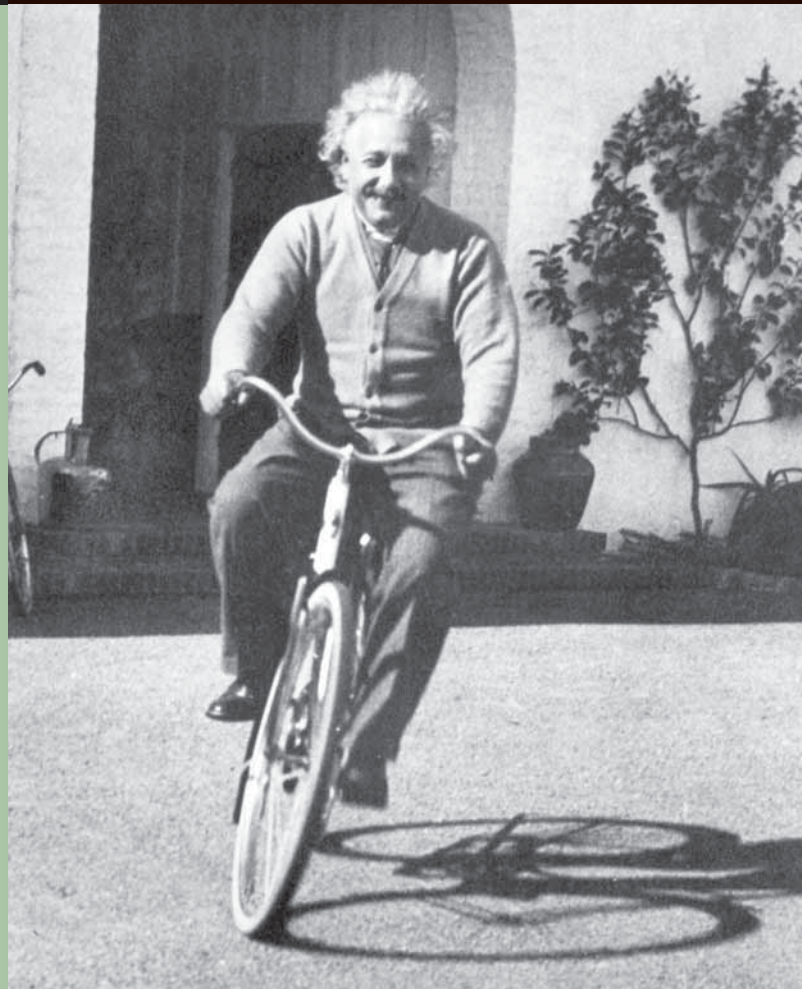
Ideali slobode i jednakosti, proklamirani u Francuskoj revoluciji, brzo su se raširili Europom. Svjetovno poimanje građanstva, s naglaskom na prava pojedinca, promijenilo je živote Židova. Međutim, unatoč tome što su Židovi postigli jednaka prava u mnogim zemljama, diskriminacija i stare predrasude nisu jenjavale. U 19. stoljeću pseudo-znanstvene knjige propagirale su ideju da su Židovi niža rasa koja želi vladati svijetom. Oko 1880. godine ovoj mržnji prema Židovima čak je dano i novo ime: antisemitizam. Na primjer, zastrašujuća njemačka skupina nazivala se je Antisemitski pokret i bila je protiv Židova. Njihove pristaše bile su protiv davanja prava jednakosti Židovima i krivili su Židove

za gospodarsku krizu koja se pojavila 1873. godine. Prema njihovom mišljenju Židovi su bili najveći neprijatelji Nijemaca. Godine 1894. kapetanu Alfredu Dreyfusu se sudilo u Francuskoj. Na temelju lažnog dokaza bio je optužen za odavanje najstrože čuvanih tajni francuske vojske Njemačkom Carstvu. Tijekom suđenja postalo je očito da je stvarni razlog njegove osude bio taj što je bio Židov. Ovo je suđenje pridonijelo porastu antisemitizma u Francuskoj, ali je također stvorilo i sloj intelektualaca koji su se otvoreno suprotstavljali antisemitizmu. Dvije godine nakon Dreyfusove presude, francuski pisac Emil Zola, objavio je otvoreno pismo pod nazivom „J'accuse“ („Ja

Njemački tvorničar Židov, Levi Strauss (1829. – 1902.), emigrirao je u Sjedinjene Države iz južne Njemačke s majkom i dvije sestre. Kan i mnogi drugi nađan se da će tamo izgraditi bolji život. Njegove traperice su postigle svjetsku slavu.

Židovke su odigrale veliku ulogu u Ženskom pokretu 19. i 20. stoljeća. Bertha Pappenheim je, na primjer, osnovala Žensku židovsku organizaciju u Njemačkoj i borila se protiv prostitucije i ženskog ropstva.

Albert Einstein

Dobitnik Nobelove nagrade, fizičar Albert Einstein (1879.–1955.) bio je jedan od vodećih njemačkih znanstvenika i poznatih osoba. Na njegova predavanja na berlinskom sveučilištu dolazili su turisti, a žene su odlazile u sinagogu kad je on tamo svirao violinu. Einstein je javno govorio o antisemitizmu nakon što je iskustvo nacističke progone. Kao većina njemačkih intelektualaca, napustio je svoj dom tridesetih godina, očekujući najgore od političkih promjena.

Bečki novinar Theodor Herzl čuo je kako ljudi pjevaju „Smrt Židovima“ tijekom suđenja Dreyfusu. Herzl je bio Židov, ali nije bio religiozan. Bilo mu je dosta antisemitizma i vjerovao je da Židovi trebaju imati svoju vlastitu državu. To je postalo cilj njegovog pokreta: cionizma. Prvi je kongres održan 1897.

optužujem“), koje je dovelo do ponovnog suđenja 1899. Dreyfus je tada dobio blažu kaznu, oprosteno mu je i u potpunosti je rehabilitiran 1906. godine. Antisemitizam, kao nazadan politički pokret, doživio je značajan udarac u Francuskoj, ali je usprkos tome i dalje postojao.

U međuvremenu je život za Židove u istočnoj Europi krajem 19. stoljeća postajao sve teži. Protužidovske kampanje ojačale su nakon ubojstva cara Aleksandra II. 1881. godine. Za to su optužili Židove i ubrzo nakon toga su u Ruskom Carstvu organizirani redovni pogromi. Pogromi su napadi velikog razmjera na Židove i njihovu imovinu koje su organizirale carske vlasti. Židovi su bili ubijani ili protjerivani. Preselili su se na zapad, kao Židovi koji su htjeli pobjeći siromaštvu. Mnogi su se Židovi ukrcali na brodove i otplovili u Sjedinjene Američke Države. Drugi su ostali u europskim lukama ili su otišli u Palestinu. Na kraju je dva milijuna Židova iz Rusije i drugih istočnoeuropskih zemalja započelo novi život u Sjedinjenim Državama između 1880. i 1917. godine. Mnogi su Židovi sudjelovali u ruskim revolucijama i raznim socijalističkim pokretima boreći se za jednaka prava,

što je dovelo do pojave novoga protužidovskog stereotipa: židovske komunističke prijetnje. Taj novi stereotip postao je jedan od najsnažnijih političkih mitova Europe 20. stoljeća. Oko 1900. ruska tajna služba izdala je u Francuskoj antisemitsku knjigu „Protokoli sionskih mudraca“. U ovom krivotvorenom dokumentu tvrdilo se da Židovi planiraju preuzeti svijet. Knjiga je izdana na mnogo jezika i postala je jako popularna. Jedan od njezinih čitatelja bio je i Adolf Hitler, a on je ovaj mit kao i mnoge druge negativne ideje o Židovima unio u svoj politički program. Hitler je došao na vlast u Njemačkoj 1933. i odmah je počeo provoditi svoj protužidovski program.

Zadaci

1. Mogućnosti

A. Navedite dva primjera židovskog doprinosa modernizaciji Europe.

B. Koje su mogućnosti „nežidovi“ imali u borbi protiv antisemitizma?

2. Protokoli

„Protokoli sionskih mudraca“ prevedeni su na više jezika. Godine 1920. u Sjedinjenim Američkim Državama Henry Ford, proizvođač automobila i utjecajan industrijalac, izdao je antisemitsku knjigu „Međunarodni Židov: Najveći svjetski problem“, koja se temelji na Protokolima sionskih mudraca. Korica knjige francuskog izdanja „Protokola“ (1937.) pomaže nam u shvaćanju sadržaja ovog antisemitskog djela.

A. Opišite ilustraciju.

B. Što je bio cilj ilustratora pri odabiru ovog prikaza? Koje je osjećao želio pobuditi?

C. Ova je slika antisemitska zato što...

6 Holokaust

Drugi svjetski rat započeo je 1939. godine. Nacistička Njemačka napala je i zauzela najveći dio Europe. S početkom rata antisemitizam je dostigao jednu novu razinu. Isključivanje iz društva i progoni Židova, od 1933. godine, postali su službenom politikom njemačke vlade – ona se proširila i dominirala je u politici svih okupiranih područja.

Poslije Prvoga svjetskog rata (1914.–1918.) Hitler je, kao i mnogi Nijemci, bio opsjednut gubicima koje je pretrpjela Njemačka. Dugovi su bili golemi. Njemačka je bila prisiljena prepustiti velike dijelove zemlje. Hitler je pokušao uvjeriti (svakoga) kako su Židovi za sve to odgovorni. On će se boriti da povрати izgublenu zemlju, a Njemačka će biti ponovno velika s jakim njemačkim narodom, bez Židova ili drugih „autsajdera“.

Kad je 1933. na vlast došla Nacional–socijalistička stranka njemački su se Židovi odmah suočili s diskriminacijom i nasiljem. Novi su zakoni usvojeni 1935., takozvani Nirnberški zakoni. Židovi više nisu imali ista prava kao i Nijemci „nežidovi“. Od 1938.

su se njihove putovnice označavale slovom „J“ i morali su nositi zvijezdu. Židove su sve više izolirali od ostatka stanovništva. To se događalo u svim zemljama koje je Hitler okupirao poslije 1939.

Njemačka vojska je 1941. napala Sovjetski Savez. Započela su masovna ubojstva židovskog stanovništva. Nacisti su započeli s onim što su nazivali „Konačno rješenje židovskog pitanja“. Takozvane Einsatzgruppe i mjesni suradnici ubili su u manje od šest mjeseci 700.000 Židova. Židovi su izvođeni iz gradova i sela i ubijani u šumama. Tijekom dvodnevnog krvoprolića u dolini Babi Jar ubijen je 33.771 Židov iz Kijeva u Ukrajini.

Olga Rajšek 1941. godine Olga i njeni roditelji skrivali su devetogodišnjeg Dana Stockhamera u njihovoj kući. Nakon što su bili ođani a Dan uhićen, Olga je uspjela dječaka smjestiti u sirotište. Po završetku rata vodila je brigu o njemu sve do povratka njegovog oca iz koncentracijskog logora.

Ana Frank

Ana Frank je sa svojom obitelji pobjegla iz Njemačke u Nizozemsku. Nakon što je Njemačka okupirala Nizozemsku, Anina je obitelj opet bila u opasnosti te su se morali skrivati. Ana Frank vodila je dnevnik. U dnevniku je uglavnom pisala o vremenu kad je bila u skrovištu. Umrula je u koncentracijskom logoru Bergen–Belsen.

Evo što je Ana Frank napisala u svoj dnevnik 9. listopada 1942.

„Mnoge naše poznanike Židove pokupili bi u skupinama. Jednostavno bi ih odvodili u Westerbork, veliki logor za Židove u Drentheu, u kamionima za stoku. ... Kažu da je Westerbork strašan. ... Ako je tako grozan ovaj u Nizozemskoj, kako li će tek živjeti u dalekim barbarskim predjelima kamo su ih poslali? Pretpostavljamo da će većina biti ubijena. Engleski radio govori o tome kako ih ubijaju plinom. Možda bi to bio najbrži način da se umre.“

Slom ustanka u varšavskom getu, 1943. Židovske civile odvode njemački vojnici na Umschlagplatz.

Masovna ubojstva koja su provodile Einsatzgruppe nisu se smatrala učinkovitima. Godine 1942. nacistički visoki državni dužnosnici sastali su se u Wannseeu kraj Berlina, gdje su raspravljali o detaljima kako sustavno pobiti sve europske Židove u logorima smrti. Počele su deportacije. Vlakovi puni Židova iz svih okupiranih zemalja krenuli su prema različitim logorima smrti.

Do kraja rata ubijeno je šest milijuna Židova – muškaraca, žena i djece. Ovo golemo masovno ubojstvo poznato je pod nazivom holokaust, što znači žrtva. Druga riječ za to je Šoa: hebrejska riječ za potpuno uništenje.

Poslije rata neki su Židovi pokušali sagraditi novi život u vlastitoj zemlji. Drugi su napustili Europu i otišli u Sjedinjene Američke Države ili u Palestinu pod britanskom upravom.

Mađarske Židovke i djeca nakon što su stigli u Auschwitz-Birkenau, čekaju prije odlaska u plinsku komoru.

Zadaci

1. Pročitajte citat iz dnevnika Ane Frank. Napišite što vas se najviše dojmilo?

2. Ako možete birati između dva termina “šoa” i “holokaust”, koji biste vi upotrijebili? Objasnite zašto.

Rasizam utječe i na mene.

Nikad više – Auschwitz

3. Auschwitz – nikad više
Pogledajte ovaj plakat iz 2005.

A. Objasnite vezu rasizma s Auschwitzom.

B. Što mislite o ovom plakatu? Objasnite što mislite.

Dijaspora i europski Židovi

Nadopunite ove rečenice:

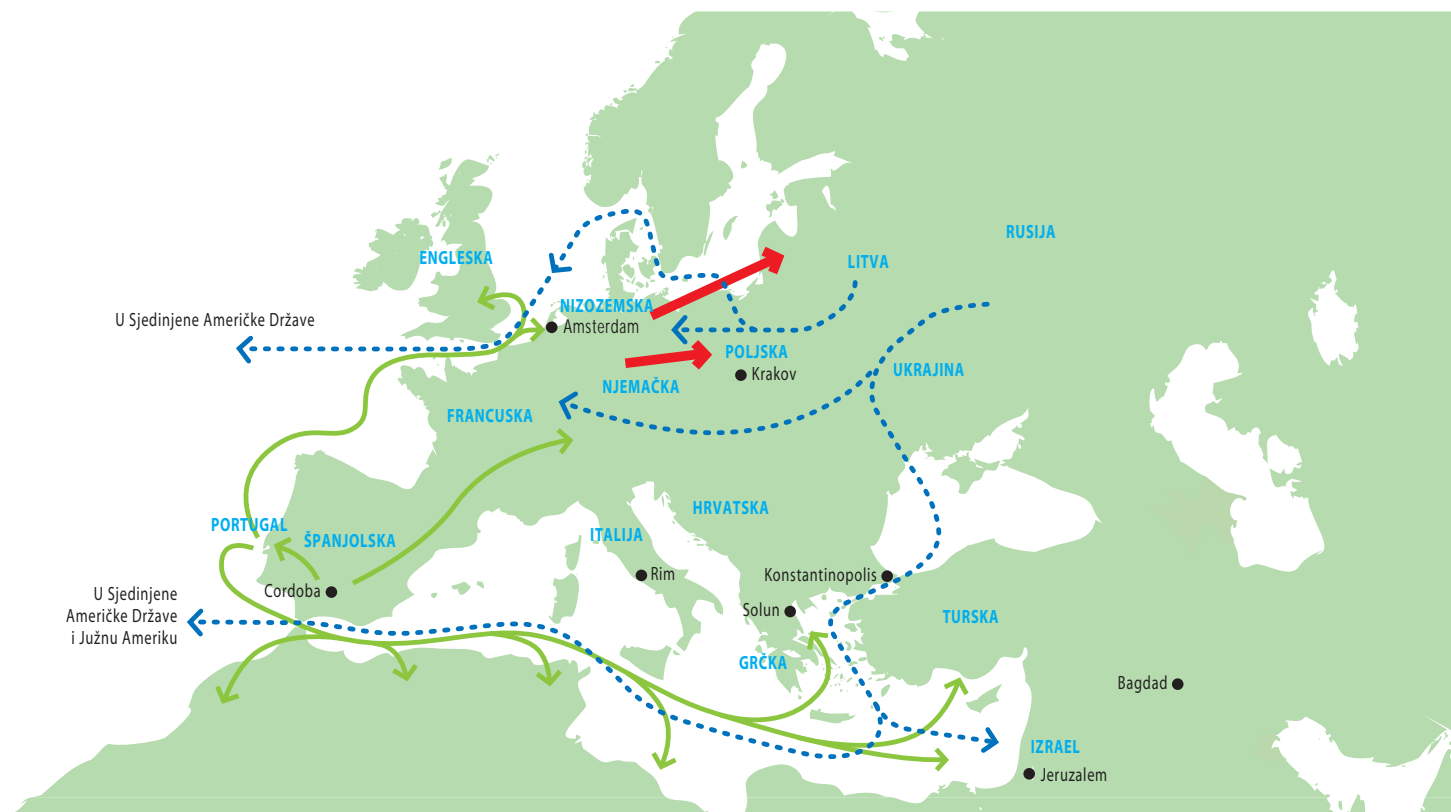
- A** Židovi su napustili Jeruzalem 70. godine poslije Krista zato što _____
- B** Nekada je španjolski grad _____ bio najmoderniji grad u Europi. Muslimani, kršćani i Židovi živjeli su relativno mirno. To se promijenilo godine _____
- C** U srednjem vijeku Židovi su morali pobjeći od antisemitskog nasilja tijekom _____ kada _____ započinje. Puno Židova pobjeglo je u _____ i Litvu. Tamo im je kralj _____ zaželio dobrodošlicu.
- D** Oko 1900. godine došlo je do masovnog iseljavanja Židova iz istočne Europe. Zbog _____ živjeli su u strahu za svoje živote. Puno ih je pokušalo otići brodom u _____
- E** Po završetku holokausta i Drugog svjetskog rata veliki broj preživjelih Židova napustio je Europu. Pokušali su izgraditi novi život u _____ i _____

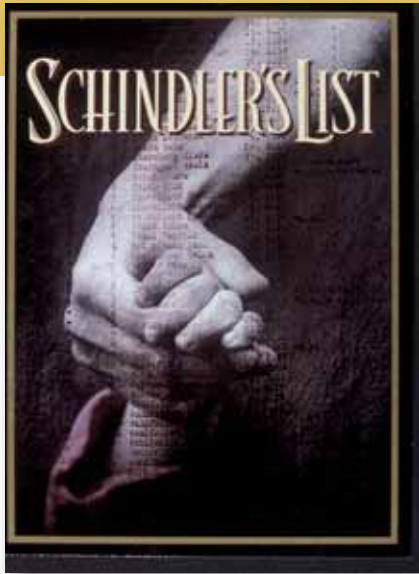
Hebrejski

Ovdje pišemo latinicom. Japanska, kineska, grčka i ruska slova izgledaju vrlo različito. Napišite svoje ime na hebrejskom. Na hebrejskom se piše s desna na lijevo. Obratite pozornost: samoglasnici nisu napisani na hebrejskom. Možete upotrijebiti א za A, ו za O i U te י za I.

Znate li neko drugo pismo? Na drugom bijelom polju možete napisati svoje ime različitim slovima.

-	א
b	ב
v	ב
g	ג
d	ד
h	ה
v	ו
z	ז
ch	ח
t	ט
j	י
k	כ
l	ל
m	מ
n	נ
s	ס
'	ע
p	פ
f	פ
c	צ
k	ק
r	ר
š	ש
s	ש
t	ת

Steven Spielberg

Schindlerova lista

Filmski redatelj Steven Spielberg odabrao je Krakov za snimanje filma „Schindlerova lista“. Film govori o tome kako je u Drugome svjetskom ratu Oscar Schindler uspio spasiti stotine Židova od pogubljenja u logorima smrti. Spielberg je pričao: „Kod kuće nismo bili jako religiozni, a košer smo jeli samo s mojim djedom i bakom. Nisam imao prijatelja Židova. Zapravo nisam htio znati da sam Židov. „Schindlerovu listu“ sam mogao napraviti tek onda kad se više nisam sramio što sam Židov.“

A. Kako, sudeći prema plakatu, znate o čemu je riječ u filmu?

U intervjuu je Steven Spielberg, redatelj Schindlerove liste, govorio o svojoj mladosti: „Katkad su djeca mene i moju obitelj nazivala ‘prljavim Židovima’. Sad znam zašto se ljudi mogu okrenuti protiv vas. Jednostavno zato jer vas ne poznaju i ne znaju što se događa u vašoj glavi.“

B. Objasnite zašto se s njim slažete ili ne slažete.

Ova brošura je dio paketa nastavnih materijala koji obrađuju tri teme:

1. Povijest Židova u Europi i antisemitizam do 1945. godine;
2. Antisemitizam u Europi danas;
3. Predrasude, diskriminacija, rasizam i antisemitizam.

Materijali su prilagođeni za uporabu u školama u nekoliko zemalja te su dostupni na službenim jezicima država partnera. Materijale su za sve države partnere pripremili ODIHR i Kuća Anne Frank u suradnji sa stručnjacima iz uključenih zemalja.

OSCE/ODIHR

Organizacija za europsku sigurnost i suradnju je organizacija za sigurnost koja broji 56 članica iz Europe, Sjeverne Amerike i Središnje Azije. Njezini uredi za demokratske institucije i ljudska prava podržavaju provođenje novih ideja u poljima tolerancije, nediskriminacije, ljudskih prava i demokracije. Više informacija možete pronaći na www.osce.org/odihr

Kuća Anne Frank

Kuća Anne Frank održava skrovište Anne Frank koje je ujedno i muzej. Kuća Anne Frank također promovira Annine ideale i to ne samo u svezi s vremenom u kojemu je živjela nego pokušava prenijeti ideale Anne Frank jezikom razumljivim suvremenom čovjeku. Obrazovni projekti razvijaju se kako bi se borili protiv suvremenih oblika antisemitizma, rasizma, ksenofobije te poticali toleranciju i poštovanje prema drugima. Više informacija možete pronaći na www.annefrank.org.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Ministarstvo obavlja upravne i stručne poslove koji se odnose na nastavne planove i programe, udžbenike, normative i standarde, odgojno-obrazovni rad, razvoj školstva, učenički i studentski standard, inspekciju te financiranje školstva. www.mzos.hr

Agencija za odgoj i obrazovanje

Agencija daje stručnu potporu predškolskom i školskom odgoju i obrazovanju putem razvoja kurikulumu, obavljanja stručno-pedagoškog uvida u ostvarivanje nastavnoga plana i programa, izobrazbi i napredovanju odgajatelja, učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i ravnatelja.

www.azoo.hr

Impresum Tekst: Ineke Mok, Pieter Willem van Ledden, Karen Polak (Anne Frank House) **Adaptacija:** Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Agencija za odgoj i obrazovanje **Izdavač:** Anne Frank House **Prijevod:** Integra d.o.o. **Lektura i korektura:** Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa **Grafički urednik:** Karel Oosting/Matthias E. Kail **Fotografije:** AFH/AFF, AISA, Auschwitz Committee The Netherlands, Bruno Barbey/Magnum/HH, BnF, Bruno Press, California Institute of Technology, Camera Press/HH, Ingrid van Voorthuisen, Zbigniew Kosci, Jewish Historical Institute Warsaw, JUSP Jasenovac, Joke Kniesmeijer, E.M. Lilien/National Photo Collection Israel, Pawel Mazur/Jewish Culture Festival Cracow, Ruud van der Rol, Sony Pictures Home Entertainment, Swiatowid/Historical Museum Cracow, Robert Szuclta, Universitätsbibliothek Heidelberg, Levi Strauss Company, Wiener Collection/Elias Sourasky Central Library Tel Aviv University, Yad Vashem Archive, Patrick Zachmann/Magnum/HH, Židovska općina Split, Loranda Miletić

Pokušali smo pronaći vlasnike autorskih prava svih ilustracija u ovoj publikaciji. Ukoliko Vaša fotografija/e nije/nisu vjerno prikazana/e, molimo kontaktirajte Kuću Ane Frank.

7 Bogdan Bogdanović

Bogdan Bogdanović, arhitekt, umjetnik i filozof, autor je Jasenovačkog cvijeta. O spomeniku je napisao pjesmu:

„Melankolični lotos od prenapregnutog betona ne samo da zaustavlja zle misli i s jedne i s druge strane, nego ima čak i određeno katarzično djelovanje:

nikog nije vrijeđao
nikome nije prijetio
nije pozivao na osvetu
a ipak nije skrivao istinu.“

Bogdan Bogdanović

Zadaci

1. Što mislite zašto je podignut spomenik u Jasenovcu?

2. Što je prema vašem mišljenju značenje autorovih riječi „a ipak nije skrivao istinu“?

3. Navedite barem dva razloga zašto je Bogdan Bogdanović podigao spomenik u obliku cvijeta.